
BIJ DE NIEUWE OMSLAG

Van Leusden

De Domtoren in al zijn heerlijkheid verheft zich boven een smal straatje, dat het best een poortgang kan heten. De voorstelling is een ets van de Utrechtse graficus Willem van Leusden (1886-1974). Maar waar bevindt zich dit oude straatje? Waar steekt op een zo schilderachtige wijze de middeleeuwse toren uit boven de oude bebouwing?

Een onderzoek in de prentenatlas van het Gemeente-archief leverde geen resultaat op. „Waarschijnlijk hebben we hier te doen met een fancy-stadsgezicht, een fantasie, samengesteld uit een misschien zelfs niet-Utrechts straatje en de Domtoren.“ Er is geen reden aan deze negatieve determinatie te twijfelen, zeker niet als je je in de topografische atlas omringd weet door een ontelbare hoeveelheid voorstellingen van allerlei plaatsen in de stad, waarvandaan de Dom te zien is.

Waarom plaatst de redactie van uw Maandblad dit waarschijnlijk gefantaseerde doorkijkje op de omslag van 1983?

Het stadsgezicht toont twee elementen, nl. realiteit en fantasie. Het zijn dezelfde twee elementen die zestig jaar geleden burgemeester dr. J. P. Fockema Andreae en een achttiental andere minnaars van de stedelijke historie ertoe brachten de Vereniging Oud-Utrecht op te richten. De heren negentien waren enerzijds van mening dat de stad Utrecht ook een historische vereniging nodig had zoals vele andere steden er een kenden. Zij waren doordrongen van de idee dat een dergelijk initiatief kans van slagen zou hebben. Anderzijds konden zij in 1923 niet in de toekomst blikken. In hun fantasie zagen ze ongetwijfeld een

perspectief voor een dergelijke vereniging, doch ze konden geen van allen vermoeden hoe deze er bijv. nu, zestig jaar later, voor zou staan. Ter ere van deze mengeling van realiteit en fantasie koos de redactie deze prent op de omslag, die volgens het ontwerp van A. Jas is gelay-out.

Van Moerkerken

Schrijvend aan deze „Bij de nieuwe omslag“ en denkend aan de Domtoren, aan fantasie en aan feiten, komt me het geval Van Moerkerken voor de geest, te vinden in het *Jaarboekje van Oud-Utrecht 1945 en 1946*. Voor hen die het artikel niet kennen: in 1912 deed Pieter Hendrik van Moerkerken (1877-1951) in *De Gids* zijn vertelling „Jan van den Dom“ verschijnen: een verhaal over de bouwmeester van de Domtoren. De auteur gebruikte de spaarzame gegevens die bekend zijn uit de bouwperiode en verwerkte die tot een verhaal. HET VERHAAL, mag ik nu zeggen. Dat ervoer ook de schrijver, want wat hij in 1911 concipieerde, in 1912 publiceerde, werd in enkele jaren een heuse middeleeuwse legende, die door Van Moerkerken slechts bewerkt zou zijn.

Naar het voorbeeld van de situatie rond dit verhaal, legt de redactie u thans het volgende voor: een literaire prijsvraag. Wie schrijft HET verhaal waarin de op de ets afgebeelde locatie, de toren en het straatje, de hoofdrol spelen. Deze oproep moet een uitdaging zijn een korte vertelling te schrijven waarvan de illustratie het enige gegeven is. Op 1 september wil de redactie de inzendingen beoordelen en uw jury zijn. Gespannen wacht zij ieders verrichtingen af. *Redactie*

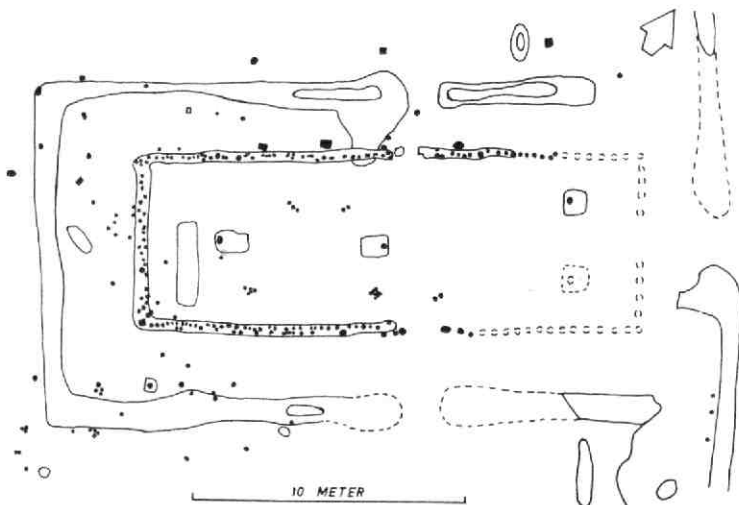
EEN BOERDERIJ UIT DE ROMEINSE TIJD OPGEGRAVEN IN DE BATAU-NOORD IN NIEUWEGEIN

Afgelopen september is er een eind gekomen aan een opgraving, die 6 jaar geduurd heeft. Hierbij is door amateur-archeologen de plattegrond van een boerderij uit de Romeinse tijd blootgelegd. Nu de tekeningen uitgewerkt zijn volgen de eerste resultaten van dit onderzoek.

De aanleiding tot de opgraving vormden enkele meldingen van gevonden Romeinse aardewerk. De Archeologische Werkgroep Zuidwest-Utrecht, die zijn hoofdkwartier heeft in IJsselstein, heeft naar aanleiding van deze meldingen in 1976 een veldverkenning uitgevoerd, op verschillende percelen in de Batau-Noord, die toen nog bouw- en weiland waren. Bij deze

veldverkenning werden op verschillende plaatsen Romeinse scherven gevonden, maar op de oppervlakte van één perceel bevond zich een duidelijke concentratie van scherven van Romeinse aardewerk. Hier moest dus iets geweest zijn. Met behulp van de grondboor werd gevonden, dat het terrein lag aan de oever van een dichtgeslibte rivier of kreek.

Na toestemming te hebben verkregen van de provinciaal archeoloog en van de gemeente Nieuwegein als eigenaar van de grond, is op 1 september 1976 door de Archeologische Werkgroep Zuidwest-Utrecht gestart met de eerste opgravingsput. In de periode tot september 1982 zijn er op zaterdag met gemiddeld

4 à 5 mensen in totaal 113 opgravingsputten met de hand (panschop) gegraven, waarbij een oppervlakte van meer dan 4100 vierkante meter onderzocht is en waarbij meer dan 2000 kubieke meter grond is verzet.

Bij deze opgraving zijn de sporen ontdekt van een boerderij uit de Romeinse tijd. Deze boerderij lag langs een rivier of kreek. Het bijbehorende „erf” was langs de kreek 50 meter breed, vanaf de steigers in de kreek ongeveer 70 meter diep het land in en de achterkant was ongeveer 40 meter breed. Het geheel was omgeven door een sloot of gracht.

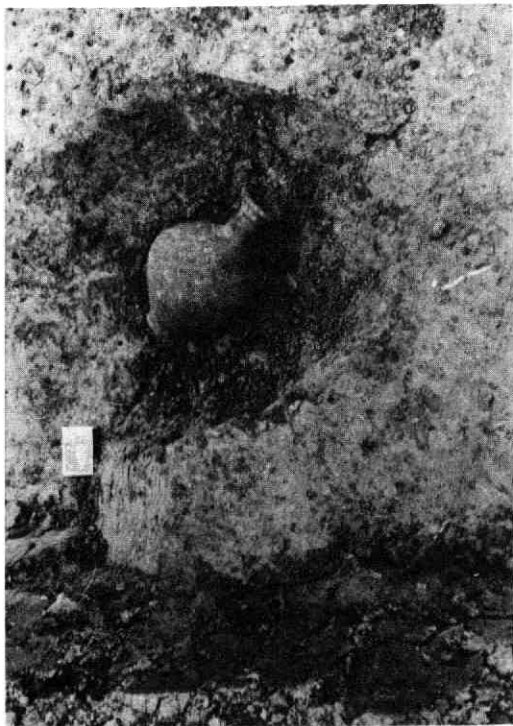
Het huis zelf was ongeveer 19 meter lang en 6,5 meter breed. De wanden van het huis bestonden uit in de grond geslagen palen, waartussen takken gevlochten werden, die vervolgens weer aangesmeerd werden met klei, om de wanden water- en winddicht te maken. Het dak werd bekleed met riet of stro. Bij de opgraving zijn donkere vlekken gevonden op de plaats waar de palen van de wand in de grond stonden. Deze vlekken ontstaan als volgt. Het hout van de paal verrot, waardoor er een gat in de grond ontstaat. De bovengrond, die donkerder van kleur is, zakt in dit gat en vult deze op. De plaats van de paal wordt dus ingenomen door donkere bovengrond en bij het gelijkmaken van een vlak wordt de plaats van een paal als een donkere vlek zichtbaar.

De ene helft van de boerderij deed dienst als woongedeelte en de andere helft werd als stal gebruikt. Het woongedeelte was tweebeukig, dat wil zeggen dat de twee dragers van het dak in dit gedeelte zich midden onder de nokbalk bevonden. In het woongedeelte was ook een stookplaats van 0,7 bij 3 meter. Boven de stookplaats hield men een gat in het dak om de rook naar buiten te kunnen laten gaan. Het stalgedeelte was driebeukig. De twee dragers van het dak stonden hier op een lijn dwars op de nokbalk, ongeveer een derde van de breedte van het huis uit de wand. Rondom het huis op een afstand van ongeveer 2 tot 3 meter uit de wand was een geul gegraven, die onderbroken was bij de verschillende deuren. Deze geul diende om het druiwater van het dak te verzamelen,

zodat het niet naar binnen kon lopen. De klei uit de geul is gebruikt om de wanden van het huis mee aan te smeren. De deuren bevonden zich aan beide zijden halverwege de lange kant en in het midden van de korte kant bij het stalgedeelte.

Aan de oever van de kreek zijn twee steigers gevonden, die gebruikt werden bij een lage waterstand, terwijl verder op de oever een steigertje gevonden is, dat dienst deed bij hoog water.

Vlak langs de kreek is een waterput gevonden. Deze

Het wijnkruikje zoals het gevonden is in de hoek van het woongedeelte van de boerderij

put bestond uit een kring van houten palen, waartussen het vlechtwerk nog aanwezig was. De palen waren van elzehout en het vlechtwerk was wilgeteen. Op het erf zijn minstens nog twee waterputten gevonden, die echter geen binnenwerk hadden en die waarschijnlijk gebruikt zijn bij hogere waterstanden.

Verder is op het terrein een kleine (3 bij 3,5 meter) en een grote (4 bij 7 meter) spieker of graanschuur gevonden. Laatstgenoemde spieker heeft waarschijnlijk twee voorgangers gehad, die er direct naast gestaan hebben.

Bij de ingang van het complex aan de landzijde heeft een palissade gestaan, die diende om de ingang tegen vijanden te kunnen verdedigen. Bij deze palissade zal een brug over de gracht gelegen hebben, die de vorm had van een aantal naast elkaar gelegde boomstammen. Omdat zo'n brug alleen bovengronds te zien is, zijn er geen sporen van gevonden.

Verder zijn op het erf een groot aantal sleuven en kuilen gevonden, waarvan de betekenis voor het merendeel niet te achterhalen is.

Op basis van het oudste gevonden materiaal verwachten wij dat de boerderij rond het jaar 100 gebouwd is. Dit wordt ook bevestigd door de vondst van een gladwandig wijnkruijke naast een zware hoekpaal in het woongedeelte van het huis. Dit kruijke wordt ook gedateerd rond het jaar 100. Waarschijnlijk is het kruijke met wijn gevuld geweest en met opzet als offer begraven om de goden gunstig te stemmen om het huis te behoeden.

De bewoners van de boerderij behoren tot de bevolking die hier reeds woonde voor de komst van de Romeinen. In deze streken kunnen dat Batavieren of Kannefaten geweest zijn. Zij leefden zowel van landbouw als van veeteelt. Dit kan geconstateerd worden aan de hand van verschillende vondsten. Zo wijst de vondst van vele stukken molenstenen op het verbouwen van graan. De vondst van spinstenen geeft aan dat de bewoners wol of vlas gesponnen hebben. De talloze dierlijke botten die gevonden zijn bewijzen, dat zij koeien, paarden, schapen of geiten, varkens en honden gehad hebben. Gezien het grote aantal Romeinse scherven en vondsten, is het waarschijnlijk dat de bewoners graan en vee geleverd hebben aan

de Romeinse legerplaatsen in Utrecht of De Meern. Hiervoor kregen zij dan aardewerk, dat veel beter van kwaliteit was dan hun eigen aardewerk, en andere gebruiksvoorwerpen in ruil terug.

De boerderij is in het midden van de derde eeuw verlaten. De bewoners zijn in alle rust weggetrokken, want niets bruikbaar is achtergebleven en zelfs de emmer uit de waterput is meegenomen. Het huis is nooit afgebrand, want er is totaal geen hutteleem gevonden. Hutteleem is namelijk de klei waarmee de wand van het huis is aangesmeerd. Als het huis in brand vliegt wordt deze klei door de hitte gebakken en daardoor zo hard, dat deze bewaard blijft. In deze stukken gebakken klei vind je de afdrukken van de takken van de wand van het huis.

Het wegtrekken van de bewoners heeft mogelijk te maken met de stijging van de grondwaterstand in deze streken rond het midden van de derde eeuw. Hierdoor zou het land te drassig geworden kunnen zijn. Een andere mogelijke oorzaak is het wegtrekken van de Romeinen. Hierdoor verviel de bescherming die de inheemse bevolking binnen de grenzen van het Romeinse rijk genoot tegen aanvallen en plundertochten van de Friezen.

Het bijzondere van deze opgraving is, dat een volledig alleenstaande boerderij gevonden is uit de Romeinse tijd. Kennelijk was het in de tweede eeuw veilig binnen het Romeinse rijk. Vóór de komst van de Romeinen en ook nadat de Romeinen weggetrokken waren werden de boerderijen uit veiligheidsoverwegingen altijd in groepen of dorpen gebouwd.

Bij deze opgraving zijn in totaal meer dan 30.000 scherven en andere overblijfselen gevonden, waarvan een deel nog gewassen en genummerd moet worden. Het merendeel van het vondstmateriaal bestaat uit scherven Romeinse aardewerk, dat geïmporteerd is en inheems aardewerk, dat in deze omgeving gebakken is. Onder het geringe aantal bronzen voorwerpen nemen de mantelspelden (fibulae) met zo'n 25 stuks de belangrijkste plaats in.

Gezien het grote aantal vondsten zal het nog wel enige jaren duren voordat deze opgraving geheel afgewerkt, beschreven en gepubliceerd is.

R. J. Ooyevaar

DE UTRECHTSE VAN BEMMELS

De familienaam VAN BEMMEL komt zowel in Nederland als in België vrij veel voor; men vindt deze zowel in Holland als in Brabant en Vlaanderen, maar het meest schijnt hij voor te komen in Gelderland en in Utrecht. Uit de laatstgenoemde provincie zijn er enkele beschreven, zoals de bekende Amersfoortse regentfamilie 1) en een familie die uit Vianen stamde en later o.m. in Woerden kwam te wonen 2). In het archief van de Hoge Raad van Adel bevindt zich in de collectie Snouckaert een interessante fragment-genealogie met verwijzing naar Wijk bij Duurstede,

welke loopt van de 13e tot de 16e eeuw 3). Voor de overige vindplaatsen moge ik verwijzen naar Beresteijn 4) en naar de uitvoerige verzameling van de Nederlandse Genealogische Vereniging te Naarden 5).

In de stad Utrecht hebben Van Bemmels gewoond vanaf het begin van de 15e eeuw en mogelijk nog eerder. Aan gissingen omtrent hun herkomst zal ik mij niet wagen. Toch heeft omtrent hen - althans voor zover ik heb kunnen nagaan - geen geschiedschrijving of genealogische beschrijving plaatsgevonden; ten on-